

ÖTEKİLEŞTİRME
(BERİKİ'NİN KISKACINDA ÖTEKİ)

Doç. Dr. Hilal Binti

Giriş Yerine

Şehrin meydanı görünüşte her yana mutluluk saçıyor. Bazı insanlar kucakları umut dolu oraya buraya koşuştururken bazıları da aşk şarkıları söyleyen gitarcı gence tempo tutarak pembe notaların üzerinde dolaşıyorlardı. Sevginin, mutluluğun ve umudun sarmaş dolaş olduğu meydana gökten koca bir bomba düşmüştü aniden. Umutla koşuşan insanlar umutlarını yere bırakmaya, şarkı söyleyen gitarcı gencin elleri gitarın tellerinde titremeye başlamıştı.

Acımasız bir adam, elindeki ucu çivili sopa ile yavru bir köpeği yerden yere vuruyor ona korkunç işkence yapıyordu, şehrin en gösterişli meydanında. İnsanlar şoka girmiş ve “ne oluyor” dercesine göz göze gelmişlerdi. Zavallı hayvana batırılan her çivi onların vicdanına saplanıyor ve içlerini kanlar içerisinde bırakıyordu, sanki. Daha fazla dayanamayıp işkencecinin üzerine yürümek ve yavru köpeği kurtarmak istediler hep birlikte. Hayvan bile olsa savunmasız bir canlıya yapılan bu acımasız işkenceye karşı temiz vicdanların en doğal isyanıydı bu. Ağızları bıçak açmıyor ama vicdanlar söz birliğı yapmışçasına adama doğru yürüyordular. İşkenceci adamın etrafındaki insan halkası iyice daralmıştı ki işkenceci durdu; yavru köpeğin içi dışı bir an kurtulma umuduyla doluverdi. Yavru köpek, kanlar içerisinde kalan bedenine aldırmadan insanlarla göz göze gelmeye çalışıyor ve onlardan merhamet dileniyordu. İşkenceci adam “duruuuun” diyerek bir nara kopardı. Köpek inliyor, insanlar yumruklarını sıkıyor, işkenceci ağzından salyalarını saçmaya devam ediyordu. Durdular ve işkenceciye kulak kesildiler. İşkenceci “bu köpek kuduz” diye bağırdı. İşkenceci adamın ağzından çıkan kuduz kelimesi büyüdü, büyüdü sis gibi meydanda boş bir yer bırakmaksızın her yanı kapladı. Köpek umutlarını kaybederek korkmaya, insanlar sıktıkları yumruklarını çözmeye; gitarcı kaldığı yerden hiçbir şey olmamışçasına aşk şarkılarını söylemeye devam etti. İnsanlar işkenceci adamın

etrafında daralan halkayı genişletirken o, acımasız bir şekilde zavallı hayvana vurmaya çoktan başlamıştı.

Zavallı köpek açısından yaşama umutlarının yeniden doğuverdiği bir anda, işkencecinin ağzından çıkarak dalga dalga gökyüzünde yankılanan iki heceli tek bir kelime –kuduz-zavallı hayvanın umutlarına mezar olmuştu. İşkenceci işini biliyordu. Belli ki ilk defa yaptığı bir şey değildi bu. Özenle seçtiği kelimelerin tılsımlarıyla insanları bir halden başka bir hale sokmayı atalarından öğrenmişti. Şehrin koca meydanında etrafındaki halkaların iyice daraldığı; öfkenin çığ gibi büyüdüğü ve çarenin bir nokta kadar küçüldüğü bir anda, tekbir fiskeye ihtiyaç duymaksızın dağarcığında özenle sakladığı kelimelerden sadece birinin tılsımıyla kurtardı kendini kalabalığın öfkesinden Tecrübeleri onu hiç yanıltmamıştı. Dağarcığından bir anda özenle çekip çıkardığı bir kelime –kuduz- insanları etrafından def etmeye yetmişti.

Kuduz damgası yiyen yavru köpek insanların acıma duygularının çekim alanından bir anda dışarı atılmıştı. Canlı ve çaresiz bir köpekçik değildi artık o. Birden nesneleşti, masa ya da sandalye gibi bir şey oluverdi. Canlı oluşuna ve çaresizliğine aldırان yoktu. Zavallı bedenine saplanan çiviler, hisleri bir kelimenin tılsımıyla uyuşmuş insanların umurunda bile değildi. Kim bilir kaç saat sürdü bu acımasız işkence. Bazen yavru köpek için bir umut doğuyor, alana yenice girip, yavru köpeği kurtarmak isteyenlerin kulağına öncekiler “kuduzmuş” diye fısıldayınca onlar da bir anda uyuşuyor ve yavru köpeği işkenceci ile baş başa bırakıyorlardı.

Fazla sürmedi yavru köpekçik boylu boyunca uzanıverdi, şehrin kocaman meydanına. Nefes almıyordu ama gözleri açıktı. Belli ki ölüm onu sarmaladığında çalınan hayatına bir kere daha bakmak istedi. Kim bilir belki de kelimelerin tılsımına kanmayan duru bir vicdanı görmek istedi etrafında, gözlerini yırtarcasına baktı. Ve çöp kamyonu yaklaştı yanına. Ne belediye bandosu ne mızıka yine ucu çivili bir sopa ile savruldu kamyonun en karanlık köşesine yavru köpekçik. Ardından ne ağlayanı vardı ne de uğurlayanı.

Kamyon meydandan uzaklaşırken insanlar da kuduz bir hayvandan kurtulmanın sevinci ile derin bir oh çektiler. Ve meydanda hayat kaldığı yerden akmaya devam etti. “Şehrin meydanı görünüşte her yana mutluluk saçıyordu. Kucakları umut dolu bazı insanlar, oraya buraya koşuştururken bazıları da aşk şarkıları söyleyen gitarcı gence tempo tutarak pembe notaların üzerinde dolaşıyorlardı.

Ötekileştirme (Berikinin Kiskacındaki Öteki)

Bir sabah uyandıığınızda tılsımlı bir kelimenin etrafa yaydığı korku ile meşrulaşır tüm gayr-ı meşrular ve tepeden tırnağa sizi esir alır. Her şey bir anda yabancılaşır. Siz bile şüphe edersiniz insanlığınızdandan. Ve nefret duymaya başlarsınız varoluşsal kotlarınızdan; özenle büyüttüğünüz duygularınızdandan ve düşüncelerinizden. Daha dün, sizden dinlediği bir mısra ile gönüllerini mest edenler kuduz köpek görmüş gibi sizden kaçmaya başlarlar ya da ruhunuzu örselerler ucu çivili bir şeylerle.

Bedeninizi aşır ruhunuzun derinliklerini yaralayan darplara sessiz kalır, yığınlar. Ya alınınıza vurulan o habis damganın bulaşmasından korkarlar; ya da doğrunun erdemin ayakta kalması için öteki olmanın çilesine katlanacak kadar cesur bir yüreği taşıyorlardır sol yanlarında.

Ötekileştirme

İnsanın ve tarihin derinliğine yapacağımız kısa bir yolculuk ötekileştirmenin hiç de bu güne ait bir sorun olmadığını gösterecektir.¹ İslam ontolojik anlamda tüm insanları eşit görür. Bazen insanlar kendilerini aşağılayarak karşısındakini yücelteceklerini sanırlar. Hz. Peygamber'e gelen ilk bağlılarından/ashabından bazıları Hz. Peygamber'i yüceltmek için kendilerini aşağılama yoluna başvurdularında "ben de sizin gibi bir insanım"² demek sureti ile insanın ontolojik anlamda yüceliğini ortaya koyuyordu. Ne var ki Kabil Habil'in³ canına kıydığı, sokakların ilk cinayetin kanıyla kirlendiği gün, taraflar durumlarını ben ve sen ya da ben ve öteki olarak tanımlamışlardır. Ontolojik eşitlik epistemolojik bir tanımlama ile bozulmuş oldu. O günden sonra özünün temizliğini muhafaza eden Habil beriki, özüne ihanet ederek katil sıfatını hak eden kabil öteki olmuş oldu. İşte tam bu noktada şu gerçeğin altını çizelim "masum insanların canına kıyanlar başka bir ifade ile ontolojik anlamda özlerine ihanet edenler dinine, mezhebine, ırkına bakılmaksızın öteki olmayı kesp ederler." Katil, hırsız vb sıfatlar/damgalar ebedi değildirler. Hepsi için dini ve siyasi otoritenin

¹ Kundakçı, F. Seda, "Heteroseksizm ve Ötekileştirme Eleştirisi" Ankara Üniversitesi, Sliberal düşünce, Yıl 18, Sayı 71, Yaz 2013, s. 65.

² Kehf, 110; Fussilet, 6

³ Maide, 27.

belirlediği bir bedel vardır. Kişi bu bedeli ödedikten sonra beriki olmaya yeniden hak kazanır.

Hristiyanlıkta sözde Âdem'in günahından⁴ dolayı tüm insanların günahkâr addedilmesi kesp sonucu bir ötekileştirme olmadığından menfi ötekileştirmedir. Günümüzün en büyük problemi de kişileri, inançlarından, ırklarından, mesleklerinden ve sosyal statülerinden dolayı menfi anlamda damgalamak başka ifadeyle ötekileştirmektir.

Menfi damgalama açısından olaya yaklaştığımızda öteki, berikin bilincinde ve vicdanında nesneleştirildikten sonra damgalanır. Artık o ağaç gibi veya taş gibi bir şeydir. O, iradesi dikkate alınmaksızın her tür muameleye layık görülür. Annesi ile birlikte babasını öldüren sonra da cesedi parçalayarak torbaya koyan bir eş ve evladın durumunu bir psikiyatr izlediğim TV kanalında şöyle yorumlamıştı: "artık, orta yerde kanlar içinde yatan cansız beden katiller için ne babadır ne de kocadır; psikolojik tüm yüklemelerden soyutlanmış masa ve sandalye gibi bir şeydir. Katiller onu bir baba ve koca gibi değil de kendisinden kurtulmak istedikleri bir eşya gibi düşünürler ve acımasızca daha küçük parçalara bölerek çuvala doldururlar." İşte menfi damgalama eylemini yapanlar ötekileştirdikleri kimselere şey nazarı ile bakarlar.⁵

Menfi damgacılar ötekileştirdikleri kimselerle empati kuramazlar. Onlar bir bakıma empati mağduru kimselerdir. Çünkü damgacı kendisini asil bir özne ötekini ise adi bir şey olarak zihninde kotlar. Kendisini her hangi bir açıdan misal vatanseverlikte zirvede gören asil bir öznenin aşağıların aşağısında gördüğü ve öteki kıldığı bir nesnenin seviyesine inmesi son derece pespaye bir durumdur, damgacının ruhunu incitir ve kendisi gibi düşünenlerin nazarında onu küçük düşürdüğünü düşünür.

Keşke varlığımızı kendisine borçlu olduğumuz Tanrı'yı ilk menfi damgalamanın faili kılmasaydığk. Ortada varsa bir suç ya da sözde suç,

⁴ Bakara, 36-38.

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=2cpCjpBvFXk>. Baba ve üvey anne üç yaşındaki çocuğu öldürdü.

Ötekileştirme (Berikinin Kiskacındaki Öteki)

“suçun şahsiliği” ilkesi bağlamında faili ile sınırlı kalsaydı. Yoksa biz Tanrı’dan mı öğrendik durup dururken masum insanları damgalamaydı. Nasran’i metne Muhammedî bir nazarla baktığımızda; Maturidi ya da Mutezili bir bakışla Tanrı’nın bu davranışının makul bir izahı da yoktur. Tanrı’nın eylemlerinde hikmet/makuliyet aramayan Eş’ariler açısından haberin kaynağı sorunlu olduğu için gerçeklik değeri tartışmaya açıktır.⁶

Kısmen soyut bir bağlamda tartıştığımız ötekileştirme olgusunu somuta taşıyarak ayağını yere bastırarak olursak sosyal yaşamda ötekileştirmenin bir zemini vardır. Ötekileştirilenler 1) berikiler tarafında ayrı tutulan gruplar ya da bireyler 2) Biz sizin gibi değiliz diyenler/bizim gibi değilsiniz denilenler⁷ 3) etik olarak farklı olanı aşağılamanın faziletine inananların mağdurları 4) farklılıkları tevhitleyici bir otoritenin korkusu altında dualiteye mahkum olanlar 5) kişisel vasıfları ile kendilerini diğerlerinden farklı görenler.

Ötekileştirmenin yakın batı tarihinde acı örnekleri vardır. XVII. yüzyıl Fransa tarihinde. “Azınlık” ve dolayısıyla “ötekileştirme” kavramlarının dönemin aydınları tarafından tartışılmaya başlanması, Protestan-Katolik çatışmasıyla kendisini gösterir. Bu dönemde artık çok geniş coğrafyaya hükmeden Avrupa imparatorlukları, bu topraklarda komşu imparatorlukların çoğunluk (“resmi”) dinî mezhebine mensup ve kendi dinî mezheplerine mensup olmayan halk kitlelerini barındırmaya başladıklarında gördüler ki bu insanlara baskı uyguladıkları an, komşu imparatorluklar da misilleme yaparak aynısını kendi topraklarındaki dinî inanç mensuplarına yapıyorlar. Bu sebeple çözüm olarak, karşılıklı bir uzlaşmaya varma kararına vardılar: Her imparatorluk kendi bünyesindeki “ötekilere” dokunmayacaktı. Fakat bu uzlaşmaya varana kadar geçen süreçte büyük acılar yaşandı. Fransız Protestan olarak adlandırılan binlerce Huguenot Amerika’ya sürüldü, yerinden yurdundan edildi. Bu durum Fransa için korkunç sorunlar yarattı.

⁶ İlaı Aýblon, “Gazali'nin Sebeplilik Görüşü”, *AÜÝFD XLIX* (2008), say II, s. 385-398;

Cilt/Sayı, 2011 22. cilt - 2. Sayı; Mustafa AKMAN’ Eş’arilerin Nedensellik Anlayışı Üzerinden Ehl-i Hadis’in Vardığı Sonuçlar”, 2011 22. cilt - 2. sayı

⁷ Yılmaz, Hakan “Türkiye’de 'Biz'lik, 'Öteki'lik, Ötekileştirme ve Ayrımcılık: Kamuoyundaki Algılar ve Eğilimler” Haziran 2010. Erişim adresi: www.hakanyilmaz.info

Fransa' nın ekonomik, eğitimsel ve endüstriyel anlamda öne çıkan bu Protestan kesimi kaybetmesi, onun İngiltere' den çok daha sonra Sanayi Devrimi'ni yaşamasına, komşu imparatorluklardaki Katolik kitlelerin öldürölmesine yol açtı. Ülke, bu “dinî ötekileştirme” sonucu birçok sahada güç kaybetti.⁸

Toplumların inkişafı ile onu oluşturan insanların inkişafı her zaman birlikte birlikte seyretmez. Toplumun ekser çoğunluğu bu tekamöl yolculuğunda bazılarına göre gerilerde kalırlar. Geri kalmaları tek başına bir sorun olmamakla birlikte bu vasıfsız çoğunluk tekamöl eden azınlığı kendisine benzetmeye hatta itaate zorlar. İşte bu noktada aydınlığın temsilcileri aydın isyanına sığınarak her türlü baskıyı göze alır ve diğerlerinden ayrışırlar. Avamın havasın önüne geçmesine izin vermezler. Tekamölüne vesile oldukları bir hayat tarzını geride kalana feda etmezler, ayrışırlar, damgalanırlar. Sokrates ünlü Savunma'sında (Apologia): “Atinalılar! Beni suçlayanların sizin üzerinizdeki tesirini biliyorum...”⁹ derken ötekileştirildiğinin bilincindeydi. Hz. Peygamber Cahiliyye adı verilen¹⁰ geri bir kültürün savunucuları tarafından mecnun ve bölücü olarak damgalanmış, arkadaşları ile birlikte şehrin dışında açlığa mahkûm edilmişlerdi. İnsanlık tarihine bakıldığında, insani değerleri yüceltme uğruna baş koyanlar, öteki olmanın ağır yüküne göğüs gerenler ve köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı dememeyi ahlak edinenler şükran ile anılmaktadırlar.

Tahakküm güdüsünün şehvete dönüşerek iradeleri esir alması ve nefsin her şeyi temellük etme isteği devam ettiği sürece ötekileştirilen mazlumlar “zalimler için yaşasın cehennem” diye haykırmaya devam edecekler. Diğer yanda her tür hayvani gücü kullanarak insanları ezen ama onları kullaştıramayan zalimler de “mağluplara lanet olsun”¹¹ diyerek salyalarını saçmaya devam edeceklerdir. Ötekileştirmenin döngüselliği mahşerin sabahına kadar böylece sürüp gidecek.

⁸ Artun Mimar, Öteki, ötekiler, ötekileştirme, Agos, 21.12.2013

⁹ Sokrates'in Savunması

¹⁰ Maide, 50

¹¹ Anton Szandor LaVey, *şeytan Kilisesi*, 1969

Ötekileştirme (Berikinin Kiskacındaki Öteki)

Ötekileştirme konusunda Üstad Necip Fazıl önemli tespitlerde bulunur. Kutsal kitapların verdiği bilgileri anti parantez yaparsak; bildiğimiz kadarıyla bir kişiyi değil de toptan bir topluluğu menfi damgalama âdetini ilk başlatan Yunanlılar'dı. Önce İnsanlığı, Şark ve Garp diye ikiye ayırıp sonra da kendilerini garbın merkezine koyan Yunanlılar, kendileri dışındaki herkese *barbar* damgası vurarak ötekileştirdiler. Ondan olmayan onun gibi düşünmeyen herkes Barbardı.

Ötekileştirme şeklinde kendisini gösteren Yunan adeti Yunan da kalmadı zamanla diğer toplumları da sardı ve sari bir hastalık gibi metastas yapıp insanlığın bünyesini işgal etti. İnsanlar ötekiler ve berikiler mantığı içinde bakmaya başladı etrafına. Kendisini Batı yani beriki olarak tarif edenler Doğuyu menfi sıfatlarla damgalamaya başladılar. Şöyle ki, Berikilerin penceresinden bakıldığında Doğulular,

- Hedgeseden anlamayan hayalci varlıklar,
- Yarı hayvan yarı insan; yıkıcı kaba bir mahluk santor.
- Aşağı takım oryan – şark; Ne yazık ki, Şark, zamanla kendini ve dünyayı onun aynasından seyretmeye başlamış ve onun çizdiği daire içerisinde mahpus kalmıştır.
- Sosyal ve psikolojinin kanunlarını bilemeyen sebep sonuç alakalarını kuramayan, despotlara baş eğer
- Fert ve hürriyet değerini bilemeyen ölçüsüz ve şuursuz âlem.
 - a. Mazide yaşayan,
 - b. Hali kavramaya yanaşmayan
 - c. İstikbali düşünmekten korkan
 - d. İnanıldığı şeylerde sebep netice aramayan
 - e. İhata, tarif ve ispat ile ilgilenmeyen
 - f. Hayali şeyler ardında koştuktan vakıalar alemi kaçırılmış madde üzerinde nüfus elde edemeyen
- 2. Batının ürettiklerini kullanır ama kullandığı şeylerin usulünü ve aslını kavrayamadığı için satıhta kalır.

3. Taklitçi gülünç varlık. Yani ilme, sanata vb yöneldiğinde de batıyı taklide kalkışan komik varlık¹²

Batının doğu algısında doğu, tabiat ve sosyal pskolojik olayları kavrayamayan, olayları sebep sonuç ilişkisi içerisinde mütalaa edemeyen, en son tahlilde bunları bir kanuna dökerek açıklama becerisini gösteremeyen bir yekûndur. Bu tanımın doğruluğu son asırda İslam dünyasının geri kalışının üzerine oturmaktadır. Acaba bu mavaffakiyetsizlik doğunun doğasından mı kaynaklanıyor kültüründen mi kaynaklanıyor. Geri kalmışlık onların doğasından kaynaklanıyor ise her türlü ucu çivili sopa ile darba layıklar ta ki adam oluncaya kadar. Sanayi inkılabı sonrası emperyalizmin dişlileri arasında kalan toplumlara yapılmadık işkence kalmadı. Çatılan kaşları rahatlatmak için “biz onlara demokrasi öğretiyoruz; ya da bir topluma medeniyeti öğretinceye kadar baskı uygulamanın bir mahsuru yok” diyorlardı. Doğunun muvaffakiyetsizliği doğasından değil de kültüründen kaynaklanıyorsa bu defa eğitim ve öğretimle onları eski kültürlerinden koparmak ve onlara yabancılaştırmak gerekecekti.

Sonuç Yerine

Bir sabah uyandığınızda tılsımlı bir kelimenin etrafa yaydığı korku ile meşrulaşır tüm gayr-ı meşrular ve tepeden tırnağa sizi esir alır. Her şey bir anda yabancılaşır. Siz bile şüphe edersiniz insanlığınızdan. Ve nefret duymaya başlarsınız varoluşsal kotlarınızdan; özenle büyüttüğünüz duygularınızdan ve düşüncelerinizden, güçlü bir iradeden mahrumsanız; kuvvetli esen rüzgâr önünde saman gibi savrulmaya hazır bir ruh dünyanız varsa tabi. Daha dün, sizden dinlediği bir mısra ile gönüllerini mest edenler kuduz köpek görmüş gibi sizden kaçmaya başlarlar, adınızı anmaktan korkarlar, telefonlarınızı açmaktan çekinirler; sizinle ilgili tüm hatıraları saklayan beyinlerinin ilgili kısmına yabancılaşırlar. Daha korkuncu içilen kahvelerin kırk yıllık hatıralarına aldirmedan gücün büyüüne kapılıp ruhunuzu örselerler ucu çivili bir şeylerle, bu bazen çatık bir kaş, bazen kem bir söz bazen de utanç verici kanıyı kanıt gibi kullanan asılsız bir iftira.

Bedeninizi aşır ruhunuzun derinliklerini yaralayan darplara sessiz kalır, yığınlar. Neden böyle yaparlar? Ya alınıza vurulan o habis damganın bulaşmasından

¹² Bkz. Kısakürek, Necip Fazıl, İdeolocya Örgüsü.

Ötekileştirme (Berikinin Kiskacındaki Öteki)

korkarlar; ya da doğrunun erdemin ayakta kalması için öteki olmanın çilesine katlanacak kadar cesur bir yüreği taşıyorlardır sol yanlarında...

Kaynakça

Anton Szandor LaVey, *Şeytan Kilisesi*, 1969

Artun Mimar, Öteki, ötekiler, ötekileştirme, Agos, 21.12.2013

<https://www.youtube.com/watch?v=2cpCjpBvFXk>.

İlâı Aýblon, "Gazali'nin Sebeplilik Görüşü", *AÜÝFD XLIX* (2008), say II, s. 385-398;
Cilt/Sayı, 2011 22. cilt - 2. Sayı;

Kısakürek, Necip Fazıl, *İdeolocya Örgüsü*.

Kundakcı, F. Seda, "Heteroseksizm ve Ötekileştirme Eleştirisi" Ankara
Üniversitesi, Sliberal düşünce, Yıl 18, Sayı 71, Yaz 2013, s. 65.

Mustafa AKMAN'ın Eş'arîlerin Nedensellik Anlayışı Üzerinden Ehl-i Hadis'in Vardığı
Sonuçlar", 2011 22. cilt - 2. sayı

Sokrates'in Savunması

Yılmaz, Hakan "Türkiye'de 'Biz'lik, 'Öteki'lik, Ötekileştirme ve Ayrımcılık:

Kamuoyundaki Algılar ve Eğilimler" Haziran 2010. Erişim adresi:

www.hakanyilmaz.info